

різновиди декоративно-прикладного мистецтва Луганщини, про їх регіональні особливості, що виявляються у кольоровій гамі, способах і прийомах виготовлення та оздоблення.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що організація проектної діяльності у громадянському вихованні дошкільників сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку творчого потенціалу, формуванню уявлень про національну культуру, обряди та звичаї нашого народу тощо. Однак слід пам'ятати, що це багатогранний та трудомісткий процес, який торкається всіх сторін життєдіяльності дитини і потребує ретельної підготовки та подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 1999. – 62 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти, 2001.
4. Лінник О.О. Творче проектування в організації життєдіяльності шести річок: Навчально-методичний посібник. – Луганськ: Альма-матер, 2005.– 178с.

УДК 373.29

І.М. Філіпішена

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕМПАТІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено особливості реалізації наступності у формуванні емпатії, розкриті різні напрямки і підходи у дослідженні цього явища.

In the article are certain the peculiarities of realization of the following in forming of empathy, the different directions and approaches are exposed in research of this phenomenon on the basis of analysis of psychology and pedagogic literature.

Гуманізація педагогічного процесу в дошкільному закладі і школі ставить нові вимоги щодо встановлення зв'язків наступності на сучасному етапі. Перш за все, це відмова від стереотипного погляду на наступність як на односторонній зв'язок, творче вирішення спільних проблем як дидактичного характеру, так і виховного плану.

Одним із актуальних завдань дошкільного виховання і початкової освіти є демократизація та гуманізація взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу. У цьому контексті пріоритетного значення набуває емпатія, яка розглядається як умова регуляції, гармонізації міжособистісних взаємовідносин.

Теоретичні основи реалізації наступності у формуванні емпатії засновані на ідеях Т.П.Гаврилової, Д.Б.Ельконіна, О.В.Запорожця, О.М.Кайріс, І.М.Коган, В.І.Кротенко, І.М.Лапшиної, А.С.Сичевського, Л.П.Стрелкової, А.В.Соломатіна, Г.С.Тарасенко та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити особливості реалізації наступності у формуванні емпатії, розкрити різні напрямки і підходи у дослідженні цього явища.

Проблема наступності для сучасної педагогічної науки не є новою. Термін “наступність” в педагогічній літературі почав широко вживатись в середині ХХ ст. Але окремі елементи наступності у навчально-виховному процесі аналізувались багатьма вченими ще до нашої ери.

Значний внесок у розробку наукових засад наступності у навчанні і вихованні зробили відомі педагоги XV-XVII ст. Я.О.Коменський, Д.Локк, К.А.Гельвецій, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Г. Песталоцці, А.Дістервег.

Останнім часом термін “наступність” знаходить своє відображення у нормативних документах державного масштабу, зокрема Національній доктрині розвитку освіти, концепціях, наказах, законі України “Про освіту” та інших. Це свідчить про зростаюче значення наступності в системі наскрізної освіти. Для результативного навчання необхідно дотримуватись узгодженості педагогічних компонентів між першими двома освітніми ланками.

Під наступністю наскрізної освіти науковці розуміють такий взаємозв’язок сумісних ступенів, коли діалектичні протиріччя, що виникають на “стиках” освітніх ступенів, розв’язуються організованою взаємодією відповідних компонентів: зміст, методи навчання і виховання, форми, кінцеві результати, мета [5: 7].

Отже, наступність у системі наскрізної освіти між дошкільним закладом і початковою школою – це передусім послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, взаємозв’язок і узгодженість змісту, методів та форм навчально-виховної діяльності.

Сформуванню духовно багату, соціально активну особистість можна тільки за умови, якщо вона володіє емпатією, яка трактується як особлива моральна якість особистості, що допомагає досягти взаєморозуміння у міжособистісних стосунках.

Розвиток емпатійних почуттів і переживань дитини розпочинається з періоду новонародженості. Вирішальне значення у формуванні емоційного відгуку дитини на почуття і переживання інших людей відіграє “комплекс пожвавлення”, що виникає у немовлят віком 1,5 – 2 місяці. Позитивна емоційно-рухова реакція дитини, що супроводжується усмішкою та зоровим зосередженням на обличчі дорослого, як вважає Д.Б.Ельконін, є показником становлення нової соціальної потреби – потреби у спілкуванні [9]. Спілкування є важливою умовою життєдіяльності людини, без якої не може відбуватися повноцінний розвиток емоційно-вольової сфери особистості дитини. На даному віковому етапі спілкування має емоційно-позитивний характер. Таким чином, у дитини створюється емоційно-позитивний тонус, що буде слугувати основою для формування емпатії [8].

Другий рік життя – значний етап у житті дитини, початок широкого спілкування з навколишнім світом завдяки оволодінню прямоходінням та розвитком мовлення. У процесі оволодіння практичними діями у дітей відбувається розвиток таких емоцій, як співчуття, почуття провини, сум, радість [7].

Третій рік життя – переломний етап у житті дитини. В цей період відбуваються якісні зміни у її психіці, які забезпечують поступове перетворення дитини на істоту активну, діяльну. Новоутворення “кризи трьох років” сконцентровані навколо “Я” особистості, що формується. Їх сутність полягає у психологічному відокремленні “Я” дитини від оточуючих дорослих. Розвивається емоційно-вольова сфера, елементи свідомості та самосвідомості [7: 12].

Проблема формування емпатії у дошкільників посідає центральне місце у роботі американської дослідниці Л.Мерфі. Досліджуючи емпатійну поведінку дітей 3-4 років, науковець розглядає емпатію у зв’язку з альтруїстичними формами поведінки, звертає увагу на соціальні і психологічні фактори, що визначають розвиток емпатії і її прояви у дітей. Згідно з поглядами дослідника, розвиток емпатії пов’язаний з віковими змінами таких індивідуальних якостей, як темперамент, сила емоційних збуджень, і визначається впливом тих соціальних груп, в які потрапляє дитина [2: 154].

За глибоким переконанням А.Валлона, в 4-5 років дитина вже усвідомлює почуття і переживання інших людей, може передбачити наслідки своєї поведінки, входить у “ситуацію альтруїзму” [1].

Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність, спілкування з оточуючим світом. Діяльність породжує передусім позитивні емоції, причому своєю метою, сенсом, якого вона набуває для дитини, та самим процесом її виконання [6: 51].

Провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, у процесі якої відбувається всебічний і гармонійний розвиток особистості дитини, формуються емоційні переживання та почуття, відтворюються міжособистісні взаємовідносини між людьми.

Гра – це соціальна практика дитини. В ній діти за власною ініціативою вступають у спілкування між собою, самостійно будують свої взаємовідносини. Дошкільний вік – період, коли у зв'язку зі значним ускладненням діяльності дитини з'являються сюжетно-рольові ігри з їх необхідністю керувати своїми безпосередніми бажаннями, враховувати думку ровесників [3].

Сюжетно-рольові ігри є важливим фактором формування емпатії, оскільки передбачають виконання уявних ролей в уявних ситуаціях, збагачують емоційний досвід дитини, дають можливість дитині поставити себе на місце іншого, мислено перевтілитись у нього, на певний проміжок часу ототожнити себе з ним, “перенести чужий біль на себе” [6].

За роки дошкільного дитинства дитина набуває деякого емоційного досвіду, у неї формуються певні особливості емоційної поведінки, емоційного відгуку на почуття і переживання ровесників і дорослих [10].

Молодший шкільний вік є вирішальним у становленні особистості дитини. На даному віковому етапі продовжується розвиток емоційно-вольової сфери, відбувається збагачення і розширення знань про норми і правила поведінки.

Саме на цьому віковому етапі у школярів формується вміння брати до уваги точку зору інших людей, дивитися на себе з боку очима інших, усвідомлювати свої вчинки, співвідносити свою поведінку з її наслідками для інших оточуючих [2: 27].

Повноцінний емоційний розвиток молодших школярів залежить від адаптації до нових умов. Процес пристосування дитини до шкільного середовища буде здійснюватися успішно за умови наявності вміння встановлювати і підтримувати емоційні контакти з ровесниками і дорослими, здатності проникнути в духовний світ іншої людини.

Велике значення у формуванні емоційного відгуку на почуття і переживання інших людей відіграє емоційна готовність дітей до школи. Згідно з поглядами Т.В.Дуткевича, про емоційну готовність свідчить здатність переживати свої успіхи і невдачі при виконанні завдань – радість від успішного вирішення завдань, занепокоєння при виникненні труднощів, почуття сумніву, подиву. Психолог наголошує, що важливим аспектом емоціональної готовності є вміння спілкуватися з дорослими і ровесниками, орієнтуючись на нову позицію школяра [4: 286].

Формування емпатії у дітей молодшого шкільного віку здійснюється насамперед на основі провідної діяльності. Для молодших школярів такою діяльністю є навчання. Навчальна діяльність і все, що з нею пов'язано, стає для дитини предметом гострих і різноманітних емоційних реакцій, фактором розвитку емпатії [10].

Раціонально організована навчальна діяльність здійснює позитивний вплив на формування емпатійних почуттів. На уроках гуманітарного циклу діти знайомляться з поведінкою людини, її вчинками, аналізується зміст моральних якостей, ставлення особистості до інших людей, самої себе, друзів, ворогів [6].

Особливістю молодшого шкільного віку є пошук емоційних контактів з новим соціальним середовищем. Саме на цьому етапі у дітей розширюється коло спілкування за рахунок включення в учнівський колектив, змінюється характер спілкування з батьками. Досить часто навчальна діяльність школярів визначається потребою в емоційному контакті, а не діловими мотивами [8: 31].

Однією з характерних особливостей молодшого шкільного віку є незаперечний авторитет учителя та довірливе підкорення йому, підвищена сприйнятливність та вразливість, наївно-ігрове ставлення до усього, з чим дитина стикається [6].

Можливість ефективного емпатійного розвитку молодших школярів забезпечується сприятливим психологічним мікрокліматом у класі, учнівському колективі. Його основою є набуття дітьми емпатійних здібностей та відповідної практики взаємовідносин.

Процес формування емоційного відгуку на почуття і переживання інших людей у дошкільному закладі та в початковій школі здійснюється концентрично з поступовим ускладненням і розширенням відповідних видів емоційної діяльності, що становить структуровану наскрізну систему роботи.

Провідне значення у процесі формування емпатії відіграє правильний добір методів і прийомів навчання і виховання, який зумовлений віковими особливостями дітей.

У дошкільному віці провідним видом діяльності є гра, тому під час навчання ігровий метод виступає домінуючим. У початковій школі ігровий метод теж використовується, але епізодично.

Для дітей молодшого шкільного віку характерний перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення, тому в початковій школі широко використовуються наочні та словесні методи навчання.

З метою формування співчуття і співпереживання в дошкільному закладі і початковій школі використовують практичні методи навчання. В дитячому садку переважають репродуктивні вправи, а у початковій школі – індуктивно-дедуктивні та евристичні.

Усі вищезгадані методи при систематичному застосуванні ознайомлюють дитину зі світом переживань інших людей, формують уявлення про цінність іншого, розвивають і закріплюють потребу в благополуччі інших людей, допомагають виявляти у спілкуванні такі аспекти взаємин, як позитивне ставлення, повага, щирість.

Реалізація вимог щодо формування у дошкільників емоційного відгуку на почуття і переживання інших людей здійснюється через систему відповідних занять: комплексних, комбінованих, тематичних, інтегрованих.

У процесі повсякденної діяльності дошкільники сприймають різноманітні предмети і явища оточуючого світу і це відкриває перед ними широкі можливості для формування співчуття і співпереживання.

Діти в різний спосіб оволодівають емпатією, тому педагогам варто проводити додаткову роботу поза заняттями з метою формування емоційного відгуку на почуття і переживання інших людей.

Отже, реалізація виховних завдань здійснюється в різних формах: педагог обирає ту форму, яка найбільше підходить до конкретного випадку, але заняття залишається основною формою навчання у дошкільному закладі. Цілеспрямована систематична робота з формування емпатії продовжує здійснюватися в початковій школі, де основною формою навчання є урок.

Таким чином, якість формування емпатії у першому класі багато в чому залежить від продуманих форм наступності педагогічного впливу працівників дошкільного закладу і школи. Наступність у формуванні емпатійних почуттів полягає у встановленні зв'язку у навчально-виховному процесу на різних ступенях його виявлення, зокрема між навчально-виховною роботою в старших групах дитячого садка та в першому класі школи. Наступність забезпечується програмами дошкільного закладу і початкової школи, метою, формами змістом і методикою навчально-виховної роботи.

Вивчення можливостей формування емпатії у молодшого школяра в позакласній роботі, на нашу думку, є перспективним напрямом подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валлон А. Психическое развитие ребенка. – М.: Просвещение, 1967.
2. Гаврилова Т.П. О воспитании нравственных чувств. – М.: Знание, 1984. – 80с.
3. Деятельность и взаимоотношения дошкольников/ Под ред. Т.А. Репиной. – М.: Педагогика, 1987. – 192с.
4. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 392 с.
5. Кухта А.М. Пути обеспечения преемственности в организации учебной работы школы. – Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. пед наук. – К., 1970. – 19с.
6. Лук А.Н. Эмоции и личность. – М.: Знание, 1982. – 176с.

7. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку/ За ред. З.П.Плохій. – К.: НДП педагогіки України, 1991. – 198с.
8. Семиченко В.А. Психологія емоцій. – К.: Магістр – S, 1998. – 128с.
9. Эльконин Д.Б. Детская психология. – М.: Просвещение, 1960. – 328с.
10. Якобсон П.М. Чувства их развитие и воспитание. – М.: Знание, 1976.

УДК 373.31

С.І. Якименко

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті автор розкриває особливості формування світогляду дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку

In the article the author exposes the features of forming children of senior preschool and junior school age world view.

Розвиток людини – єдиний процес у всьому багатстві його властивостей, детермінований історичними умовами життя людини у суспільстві. Цей процес становить цілісність індивідуального розвитку, яка стосується не тільки окремого етапу індивідуального розвитку, але охоплює весь життєвий цикл людини. Розвиток характеризує всі фази життя, кожна з яких має свої періоди: дитинство, юність, зрілість, старість. Останні характеризуються формуванням особливих новоутворень, нових здібностей, принципів особистісної організації, нових психологічних стратегій та тактик вирішення індивідом соціально-детермінованих завдань, у тому числі й свого власного розвитку. Новоутворення кожної стадії розвитку особистості, включаючись до складу наступної, набувають більш високого рівня розвитку. Фази особистісного розвитку поступово становлять цілісність, у складі якої пізніші психологічні новоутворення, стратегії і тактики не відмінюють, але видозмінюють, підкорюють психологічні утворення більш ранніх стадій та рівнів включенням їх у нові системи ставлення особистості до світу. Ці загальні положення стосуються кожного етапу життєвого циклу людини.

У вітчизняній психології найбільш розробленою є теорія дитячого розвитку як певного вікового періоду. Л.С. Виготський сформулював принципи підходу до періодизації дитинства, які найповніше конкретизував Д.Б.Ельконін. Він створив концепцію психічного розвитку, яка об'єднує дві лінії: пізнавальний та власне особистісний розвиток дітей від народження і до закінчення середньої школи [2; 5].

Дитинство, на яке припадає дошкільний та молодший шкільний вік, не лише продукт еволюції, а й результат історичного розвитку. Ще в працях Л.Виготського та П.Блонського було показано внутрішній зв'язок періодизації розвитку психіки дитини з системами виховання та навчання, що історично змінюються [1; 2]. Фундаментальним положенням культурно-історичної теорії Л.Виготського є теза про наявність певного взаємозв'язку між рівнем розвитку психічних процесів та соціальними інститутами, що оформлюють різні типи діяльності дітей, про вплив цих інститутів на психічний розвиток дитини.

Підсумком формування світогляду є утворення різноманітних форм матеріальної і духовної діяльності особистості в даному соціумі.

Мета даної статті – розкриття особливості формування світогляду дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Розглянемо психічні особливості дітей молодшого шкільного віку та їх взаємозв'язок з діяльністю дитини як процесом соціалізації особистості.

Як вказував В. Давидов, молодший шкільний вік – це особливий період у житті дитини, який виділився історично порівняно нещодавно. Його не було у тих дітей, які взагалі